

REGIONALNE TOWARZYSTWO KULTURY
IM. J. M. GOSLARA W KOLBUSZOWEJ

ROCZNIK KOLBUSZOWSKI

Nr 12

KOLBUSZOWA 2012

Księgozbiór kanonika kieleckiego Wojciecha Strzemeskiego (+ 1602 r.) w świetle inwentarza z 1650 roku

W trakcie przygotowywania doktoratu o księgozbiorach osiemnastowiecznych w prepozyturze kieleckiej kwerendą objęty został księgozbiór kapitulny, w którym odkryto druki pochodzące z prywatnych księgozbiorów¹. Publikację badań na temat księgozbioru kapituły kieleckiej rozpoczyna artykuł o prywatnych księgozbiorach osób związanych z kolegiatą (XV-XVIII wiek)². Artykuł został poświęcony księgozbiorom o mniejszych rozmiarach. Wykluczone z tegoż artykułu zostały prywatne zbiory bpa Jakuba Zadzika i kanonika Wojciecha Strzemeskiego, jako większe i zasługujące na odrębne artykuły. Ponadto podyktowane to zostało dokumentacją źródłową. Tylko księgozbiory Zadzika i Strzemeskiego posiadają inwentarze archiwalne zasługujące na opublikowanie. Pozostałe biblioteki odtworzono dzięki zapisom proveniencyjnym odnalezionym na drukach. Zgodnie z zapowiedzią zamieszczoną w artykule o prywatnych księgozbiorach duchowieństwa związanego z kolegiatą kielecką, niniejszy artykuł stanowi kontynuację badań. Ponadto został opracowany artykuł na temat księgozbioru biblioteki kapitulnej na podstawie inwentarza z 1598 roku³.

W Archiwum Diecezjalnym w Kielcach znajdują się akta kapituły kieleckiej, w których zachował się inwentarz kolegiaty

¹ A. Kwaśniewski, *Księgozbiory parafialne w prepozyturze kieleckiej w XVIII wieku*, Lublin 2010 [Praca doktorska w Archiwum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego].

² Tenże, *Księgozbiory prywatne zachowane w Bibliotece Kapituły Kieleckiej (XV-XVIII w.)* [Artykuł w druku – „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”].

³ Tenże, *Księgozbiór Kapituły Kieleckiej w świetle inwentarza z 1598 roku*. [Artykuł w druku – „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” nr 99 (2013)] [dalej: ABMK].

z roku 1650⁴. Inwentarz został sporządzony na polecenie biskupa krakowskiego Piotra Gębickiego przez kanonika kieleckiego Stanisława Paceriusa. Pacerius był wówczas proboszczem w ariańskim Rakowie⁵. W inwentarzu z 1650 roku znajduje się inwentarz księgozbioru biblioteki kapitulnej. Inwentarz ten składa się ze spisu książek kapitulnych, do którego dołączono spis księgozbioru ks. Wojciecha Strzemeskiego. Faktycznie są dwa inwentarze biblioteczne – księgozbioru kapitulnego i księgozbioru kanonika Strzemeskiego. Inwentarz książek przekazanych do biblioteki kapitulnej przez Strzemeskiego opatrzony został tytułem: *Libri post obitum R[evere]ndi[sim]i D[omi]ni Alberti Strzemeski Canon[ici] Kielcen[sis] a DD. executoribus Eccl[esi]ae donati*. Wojciech Strzemeski zmarł w roku 1602 i testamentalnie przekazał swoją bibliotekę kapitule. Po niemal pół wieku księgozbiór przekazany testamentem kapitule był odróżniany od właściwego księgozbioru kapitulnego. Z powodu zachowania odrębności księgozbioru oraz z racji, że był to księgozbiór większych rozmiarów, zasługuje on na odrębne opracowanie. W literaturze zwracano uwagę na inwentarz księgozbioru Strzemeskiego, podkreślając, że inwentarz ten jest wyrazem kultury intelektualnej przedstawiciela kieleckiego środowiska kapitulnego⁶.

Podstawę źródłową niniejszego artykułu stanowi inwentarz księgozbioru kanonika Wojciecha Strzemeskiego. Obok źródła archiwalnego dysponujemy również źródłami bibliotecznymi. W Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego znajduje się, jako depozyt, księgozbiór Kapituły Kieleckiej. W trakcie prac związanych z przygotowaniem doktoratu poddany został kwerendzie cały księgozbiór kapitulny. Pozwoliło to na opracowanie niepublikowanego, prowizorycznego katalogu. W księgozbiorze kapitulnym znajduje się grupa siedmiu druków, których proveniencja wskazuje na dawną przynależność do księgozbioru Wojciecha Strzemeskiego. Ponadto, w księgozbiorze seminaryjnym odkryte zostały trzy druki z zapisami świadczącymi o przynależności do Strzemeskiego. W książkach

⁴ Archiwum Diecezjalne w Kielcach, Akta Konsystorza Kolegiaty Kieleckiej, IHS. Inventarium apparamentorum, et totius supelectilis eccl[esi]ae collegiatae Kielcen[sis], ex mandato Ill[ust]r[isim]i ac R[evere]ndissim[i] D[omi]ni D[omini] Petri Gembicki E[pisco]pi Cracovien[sis] Ducis Severiae confectum per me Stanislaum Pacerium Can[on]icum et Procuratorem V[e]n[er]ab[ile]m Cap[itu]li eiusd[em], praepositum vero Racovien[sis] Parls. Eccl[esi]ae. Anno 1650, sygn. PKK 38. Inwentarz księgozbioru Wojciecha Strzemeskiego znajduje się na kartach: 18v-19r.

⁵ M. Pieniążek-Samek, *Kielce XVII-XVIII wiek. Słownik biograficzny*, Kielce 2003, s. 116-117.

⁶ D. Olszewski, *Środowisko teologiczne Seminarium Kieleckiego. Ewolucja historyczna*, w: *Kultura teologiczna Seminarium Duchownego w Kielcach w latach 1727-2002. Księga jubileuszowa*, Kielce 2002, s. 20.

Strzemeskiego znajdujemy notatkę sporządzoną tą samą ręką: „Post mortem R[evere]ndi[ssimi] D[o]m[ini] Alberti Strzemeski Can[onici] Kielcen[sis] ecclesiae ab exequutoribus donat[us] 1602.” Wszystkie książki Strzemeskiego posiadają wpisy egzekucyjne. Ponadto *Breviarium Romanum* oraz *Eusebius Pamphilius Caesariensis, Opera* posiadają superekslibrisy właściciela. Dziesięć druków to trzecia część księgozbioru. Istniejący obecnie kielecki księgozbiór kapitulny został przebadany. Liczbę siedmiu druków należy uważać za zamkniętą. Być może w przyszłości badania nad księgozbiorem seminaryjnym ujawnią pozostałe (około dwudziestu) książki z księgozbioru Strzemeskiego, których brak we współczesnym księgozbiórze kapitulnym.

Inwentarz księgozbioru Strzemeskiego zawiera 31 pozycji-tytułów dzieł. Kazania Jana Ferusa znajdujące się w obecnie zachowanym księgozbiórze kapituły kieleckiej posiadają notę o egzekucji testamentu i o przekazaniu książki w roku 1602 do biblioteki kapitulnej⁷. W inwentarzu nie ma pozycji, do której można by przyporządkować ten druk. Został przez kanonika Stanisława Paceriusa pominięty. Być może był wypożyczony w chwili sporządzania inwentarza? Porównując trzydzieści jeden zapisów inwentarza z dziesięcioma zachowanymi drukami, uzyskujemy pełną interpretację dziesięciu zapisów źródła archiwalnego, co znalazło wyraz w przypisach do inwentarza. Gdy druk nie zachował się, wówczas dzieło określane było na podstawie drukowanych bibliografii lub zasobów bibliotecznych. W związku z tym, że inwentarz nie określa wydania danego druku, podawano, jeśli było kilka możliwych, dowolne wydanie.

Z ustaleń Marty Pieniążek-Samek wynika, że zgodnie z testamentem Strzemeskiego zostały przekazane do biblioteki kapitulnej książki. Wojciech Strzemeski był kieleckim kanonikiem *fundi Pierzchnicka* i proboszczem w Sieciechowie⁸. Postać Wojciecha Strzemeskiego występuje w wizytacji Radziwiłowskiej 1598 roku. Był on wówczas kanonikiem prebendy zwanej *Pierzchnicka*⁹. W 1588 roku Wojciech Strzemeski ufundował tablicę nagrobną swojemu bratu

⁷ [A] Ferus Ioannes, *Postillae sive conciones [...] a Pascha usque ad Adventum dominicis diebus [...]*, apud Franciscum Behem [typis Ioannis Bethenii], Moguntiae anno 1558, 2°; Współopr. [B] Ferus Ioannes, *Postilla de sanctis [...] quorum a Pascha usque ad Adventum [...]*, apud Franciscum Behem, Moguntiae anno 1558, 2°; Biblioteka Kapituły Katedralnej w Kielcach (dalej: BKKKiel.) sygn. K.00169.

⁸ M. Pieniążek-Samek, s. 150-151.

⁹ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Acta visitationis ecclesiarum collegiatarum, monasteriorum et aliarum ecclesiarum parochialium a. D. 1597/98, sygn. AV Cap. 9, s. 479. Protokół wizytacyjny był podstawą artykułu opublikowanego w kieleckim czasopiśmie „Radostowa” – J. Garbacik, *Wizytacja kolegiaty kieleckiej przez kardynała Jerzego Radziwiłła, „Radostowa” 3(1938), nr 3-4, s. 64-67.*

Janowi. Tablica ta znajduje się w kościele parafialnym w Ilży. Ilża była parafią leżącą na terytorium prepozytury kieleckiej¹⁰.

Spośród dziesięciu zachowanych druków dwa posiadają superekslibris Strzemeskiego. Superekslibris Strzemeskiego występuje w dwóch odmianach. Na druku dzieł Euzebiusza z Cezarei, wydanych w 1549 roku w Bazylei, zachował się superekslibris prostszy i, jak wolno sądzić, starszy. Książka jest oprawiona w świńską skórę. Na górnej okładzinie zachował się tłoczony i barwiony na czarno napis: OPER EVSEBII oraz data 1568. Napis OPER EVSEBII znajduje się w górnej części górnej okładziny, data umieszczona jest w dolnej części górnej okładziny. W centrum znajduje się superekslibris złożony z herbu Doliwa, tarcza herbu barwiona jest na czerwono, nad herbem znajdują się inicjały A[lbertus] S[trzemeski]. Na stronie tytułowej druku znajduje się notatka z 1602 roku świadcząca, że książka ta, pochodząca z biblioteki Strzemeskiego, została przekazana przez egzekutorów. Superekslibris został umieszczony na oprawie w 1568 roku, czyli wiele lat po wydaniu druku.

Drugi superekslibris zachował się na brewiarzu wydany w roku 1570 w Rzymie. Na dolnej okładzinie superekslibris złożony z herbu Doliwa, ponadto w otoku dewiza: FRVSTRA VIVIT QVI NEMINI PRODEST; nad kompozycją litery: A[lbertus] S[trzemeski]. Drugi superekslibris przedstawia wyższy poziom artystyczny i ideowy. Zastosowano dewizę, tłoczenia są złożone, tłok wykonany przez rzemieślnika posiadającego przyzwoite umiejętności. Superekslibris zachowany na dziełach Euzebiusza przedstawia niewielką wartość artystyczną, jest słabo odcisnięty na skórze, słabo widoczny z racji zastosowania prostej nie fachowej metody rzemieślniczej. Dewiza drugiego superekslibrisu (z brewiarza) jest znaną w polskiej sztuce introligatorskiej. Została zastosowana w superekslibrisie biskupa krakowskiego Filipa Padniewskiego (+1572)¹¹. Reprodukowany superekslibris Padniewskiego wykazuje duże podobieństwa z superekslibrisem Strzemeskiego. Raczej jednak należy przyjmować, że to kanonik naśladował swojego biskupa. W superekslibrisie Strzemeskiego napis jest wykonany z błędami. W wyrazie NEMINI rytownik wykonał litery „N” w ten sposób, że w tłoczeniu wyszło lustrzane odbicie. Ponadto w superekslibrisie Padniewskiego napis w otoku otoczony jest z zewnątrz wieńcem wawrzynu, w superekslibrisie Strzemeskiego ten sam napis otoczony jest wieńcem złożonym z ozdób roślinnych stylizowanych w kierunku ornamentyki barokowej. Ten fakt wskazuje, że superekslibris Strzemeskiego został zmanieryzowany.

¹⁰ W. Kowalski, *Ilżeckie zabytki epigraficzne doby nowożytnej*, „Studia Kieleckie”, 3/39 (1983), s. 7.

¹¹ M. Sipajło, *Polskie superekslibrisy XVI-XVII wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, Warszawa 1988, s. 80-81 (tablica nr 24).

Spośród druków należących do biblioteki świętokrzyskiej zachował się druk dzieła *Orationes extraordinariae* włoskiego teologa Isidorio Chiari. Druk, wydany w Wenecji w 1567 roku, został oprawiony w skórę i przeznaczony dla klasztoru dominikanów w Krakowie. Na górnej okładzinie zachował się superekslibris donacyjny Abrahama Bzowskiego. Superekslibris składa się z herbu Ostoja oraz napisu umieszczonego w otoku: FRVSTRA VIVIT QVI NEMINI PRODEST. Poniżej herbu znajduje się tłoczenie świadczące o tym, że Bzowski podarował książkę w roku 1600 klasztorowi dominikanów w Krakowie. W późniejszym czasie, w wyniku zakupu, druk trafił na Święty Krzyż¹². Data 1600 wskazuje na rok sporządzenia oprawy. Porównanie zdjęcia górnej okładziny druku z oprawą brewiarza należącego do Strzemeskiego prowadzi do wniosku, że oprawy te pochodzą z tego samego warsztatu, w którym stosowano identyczne tłoki oraz podobne superekslibrisy. Dewiza FRVSTRA VIVIT QVI NEMINI PRODEST otaczała herb Doliwa Strzemeskiego i herb Ostoja Bzowskiego. W obu oprawach zastosowano również złocenia. Porównanie klamer wskazuje na ten sam warsztat. Był to zapewne warsztat znajdujący się w Krakowie. Data 1600, umieszczona w donacyjnym superekslibrisie Bzowskiego, pozwala przybliżyć datę sporządzenia oprawy Strzemeskiego. Druk brewiarza miał miejsce w roku 1570, oprawa jest podobna do oprawy sporządzonej na życzenie Bzowskiego w 1600 roku¹³.

Z nieznanego bliżej warsztatu krakowskiego pochodzi również oprawa mszału wchodzącego dawniej w skład księgozbioru świętokrzyskiego¹⁴. Porównanie zdjęcia górnej okładziny z oprawami powyżej analizowanymi (brewiarz Strzemeskiego i druk z superekslibrisem Bzowskiego) wskazuje na zastosowanie w oprawie tych samych tłoków, klamer, ponadto wszystkie trzy oprawy są złoczone. Mszał należący do benedyktynów na Świętym Krzyżu został wydrukowany w roku 1593. Oprawa została więc wykonana po ukończeniu druku. Skolekcjonowane daty: 1570, 1593, 1600 pozwalają odpowiednio umiejscowić w czasie działanie warsztatu, z którego pochodzą trzy analizowane oprawy. W nieznanym warsztacie wykonano superekslibris Strzemeskiego umieszczony na dolnej okładzinie. Górna okładzina w centrum zwierciadła ma plakietkę (90 mm x 64 mm) – wyobrażenie Chrystusa na krzyżu, pod krzyżem stoi Matka

¹² *Biblioteka klasztoru benedyktynów na Świętym Krzyżu. Katalog wystawy*, Kielce 2006, s. 23-24.

¹³ Jeśli chodzi o dewizę FRVSTRA VIVIT QVI NEMINI PRODEST, należy dodać, że była w drugiej połowie XVI wieku dość popularna. Użyto jej także w superekslibrisie opata świętokrzyskiego Michała Maliszewskiego (+1608 r.) – *Biblioteka klasztoru benedyktynów*, s. 23-24.

¹⁴ Tamże, s. 37.

Boża i św. Jan; napis w otoku: CHRISTUS FACTUS EST PRO NOBIS OBEDIENS VSQVE AD MORTEM, MORTEM AVTEM CRVCIS PHI.

Klocek oznaczony w księgozbiorze kapitulnym sygnaturą K.00169. adl., zawierający dwa druki z kazaniami Jana Ferusa, został oprawiony w skórę. W oprawie zastosowano radełko z seria władców europejskich; portrety półpostaci opatrzone napisami: LUDOVICVS, CAROLUS, FERDINANDUS; nad głową Ludwika Jagiellończyka data 1540. O introligatorze używającym radełka z seria portretową władców: LUDOVICVS, CAROLUS, FERDINANDUS i datą 1540 wiadomo z publikacji, że pracował w Krakowie, także dla władz miejskich od roku 1564 do co najmniej 1580. Rytownik tego radełka zaliczany jest do italianizujących mistrzów krakowskich¹⁵. Należące do biblioteki Strzemeskiego dwa druki z kazaniami wydane zostały w roku 1558. Należy więc przyjmować, że zostały oprawione zapewne po roku 1564. Radełko wskazuje na rynek księgarski związany z Krakowem i uczestnictwo w tymże ruchu Strzemeskiego. Dwa zbiory kazań należące do Strzemeskiego nie posiadają wcześniejszej proveniencji. Wolno zakładać, że zostały nabyte przez Strzemeskiego dla własnej biblioteki po roku 1558, oprawione po 1564. W oprawie analizowanej książki Strzemeskiego zastosowano w bordiurze wspomniane radełko, ponadto w centrum zwierciadła górnej okładziny znajduje się plakietka (70 mm x 40 mm) przedstawiająca Chrystusa na krzyżu, pod krzyżem w postawie klęczącej modlący się człowiek; po lewej stronie krzyża scena drugoplanowa – waż na palu, przed którym modlą się w postawie klęczącej dwie osoby; po prawej stronie krzyża druga scena drugoplanowa – mężczyzna stoi z ręką wyciągniętą w kierunku anioła, który objawia mu się z nieba.

Dwie z książek Strzemeskiego oznaczone sygnaturami K.00177, K.00184 mają oprawy ozdobione przy pomocy dwóch radełek. Jedno z radełek (186 mm x 18 mm) przedstawia personifikację cnót: wiary, nadziei, miłości i sprawiedliwości; odpowiednie napisy tłoczone: FIDES, SPES, CHARITAS, IUSTICIA[!]. Nad przedstawieniami cnót umieszczone przez rytownika herby: nad *fides* umieszczona tarcza, na której kompozycja – krzyż, na krzyżu poniżej belki poprzecznej litera G, poniżej litera M (na tejże literze M wsparty krzyż wraz z literą G), po lewej stronie krzyża litera M, po prawej stronie litera W. Nad personifikacją *spes* orzeł na tarczy z literą S (zapewne wskazuje to na czas panowania Zygmunta Starego). Nad *charitas* herb złożony z muru miejskiego i trzech wież, zapewne Krakowa. Nad *justitia* tarcza ze skrzyżowanymi kluczami. Zapewne symbole i herby tego radełka wskazują na krakowski warsztat introligator-

¹⁵ M. Jarosławiecka-Gąsiorowska, *Ikonaografia świecka na oprawach XVI i XVII wieku*, „Rocznik Biblioteki Narodowej”, t. 6 (1970), s. 328-329.

ski. Drugie radełko z postaciami biblijnymi (227 mm x 22 mm): mężczyzna z księgą (Jan Chrzciciel (lub św. Piotr) [?]), opatrzone napisem – ECCE AGNVS DEI QVI TOLIT [PECCATA MVNDI]; mężczyzna z księgą i mieczem, opatrzone napisem – APPARVIT BENIGNI ET IIV [?]; Dawid, opatrzone napisem – DE FRVCTV VENTRIS TVI; Chrystus z jabłkiem w lewej ręce, prawą ma podniesioną w geście błogosławieństwa, opatrzone napisem – DATA EST MIHI OMNES POT[ESTAS]. Użycie tych radełek świadczy o tym, że oprawy pochodzą z jednego warsztatu, zapewne krakowskiego.

Oprawa sygnatury K.00225 (trzeci tom dzieł św. Jana Chryzostoma) nosi wyraźne znamiona renesansu i bez wątpienia wskazuje na warsztat krakowski. Introligator zastosował w tej oprawie radełko (167 mm x 19 mm). Jest to radełko przedstawiające głowy na medalionach, medaliony są wkomponowane w stylizowane ornamenty roślinne, renesansowe. Jest to radełko krakowskie, występujące również w oprawach biblioteki króla Zygmunta Augusta. W opracowaniu Alodii Kaweckiej-Gryczowej radełko to zostało oznaczone numerem 4¹⁶. Strzemeski posiadał więc książkę oprawioną w krakowskim warsztacie introligatorskim, z którego usług korzystał również król.

W księgozbiórce kanonika Strzemeskiego znajdowały się księgi liturgiczne w inwentarzu zanotowano trzy pozycje: *Breviarium Roman[um] in folio*, *Duae partes Breviarii Roman[i] in quarto*, *Agenda ceremonialna*. Zanotowano więc trzy księgi w czterech woluminach – drugi brewiarz był dwutomowy. Obydwa brewiarze: większy i mniejszy – dwutomowy były rzymskie. Obecnie w bibliotece kapitulnej zachował się brewiarz formatu *folio*. Na uszkodzonej stronie tytułowej widoczny jest fragment napisu związanego z egzekucją testamentu, napis zapewne miał formę: „Post mortem R. D. Alberti Strzemeski Can[onici] Eccl[esi]ae ab execuutoribus donat 1602”. Brewiarz ponadto posiada znak własnościowy Strzemeskiego – superekslibris złożony z tarczy herbowej – herb Doliwa, obok herbu inicjały Strzemeskiego – A[lbertus] S[trzemeski]¹⁷. Zachowany brewiarz Strzemeskiego został wydany w Rzymie w 1570 roku. Po śmierci właściciela w 1602 roku został przekazany testamentem do biblioteki kapitulnej. Nie można określić, kiedy Strzemeski zakupił ten brewiarz i kiedy oprował go, oznaczając tłokiem z własnym superekslibrisem. Skoro brewiarz wydany w 1570 roku został oprowiony dla tego konkretnego

¹⁶ A. Kawecka-Gryczowa, *Biblioteka ostatniego Jagiellona. Pomnik kultury renesansowej*, Wrocław (i in.) 1988, ilustracja nr 35, radełko nr 4. Na temat pochodzenia radełka z warsztatu krakowskiego rzemieślnika na s. 93.

¹⁷ *Breviarium Romanum* [...], Romae, 1570, in aedibus Populi Romani, apud Paulum Manutium, 2°; BKKKiel. sygn. K.00213.

kanonika, oznacza to, że musiał być zakupiony i oprawiony w niezbyt odległym czasie od wydania. Mamy więc przykład wczesnego używania w środowisku kieleckim brewiarza rzymskiego. Wiadomo, że w 1568 roku ukazało się pierwsze – „nowe” wydanie brewiarza rzymskiego¹⁸. W 1577 roku na synodzie w Piotrkowie przyjęte zostały uchwały Soboru Trydenckiego. W ramach reformy liturgii wprowadzono rzymskie księgi. Zakończyła się wówczas epoka brewiarzy diecezjalnych. W diecezji krakowskiej *Breviarium Cracoviense* zostało zastąpione przez *Breviarium Romanum*¹⁹. Reformę ksiąg liturgicznych wprowadzano powoli. Ośrodki, które posiadały wyższą kulturę liturgiczną, mimo reform kultywowały własne tradycje, używając starych, średniowiecznych ksiąg. W środowisku kieleckim kapituła posiadała własne księgi i krakowską tradycję służby Bożej. Gdy w latach dwudziestych XVIII wieku do Kielc przybyli księża komuniści (bartoszkowie), przynieśli ze sobą zreformowaną liturgię rzymską. Na tym tle doszło do potwierdzonego w literaturze konfliktu między bartoszkami a członkami kapituły²⁰. Jeśli chodzi o wymienianą w spisie księgę Strzemeskiego *Agenda ceremonialna*, to trudno określić precyzyjnie, jaka to była agenda, gdyż druk nie zachował się. Samo hasło *Agenda* było w tytule różnych ksiąg wówczas wydawanych.

W okresie przedtrydenckim poszczególne diecezje polskie miały własne agendy. Wyrażna jednak była tendencja do wydania agendy dla całej Polski. Synod prowincjonalny w Warszawie w 1561 roku zobowiązał arcybiskupa gnieźnieńskiego do opracowania nowej agendy; przyjmuje się, że miała to być agenda dla całej prowincji gnieźnieńskiej. W 1578 roku wydano w Kolonii *Agendorum ecclesiasticorum liber in usum Provinciae Gnesnensis conscriptus*. Była to przerobiona przez T. Płazę agenda Kromera przystosowana do użytku w całej prowincji gnieźnieńskiej. Po wyczerpaniu nakładu prymas Karnkowski zlecił Hieronimowi Powodowskiemu opracowanie nowej agendy, która została wydana w 1591 roku w Krakowie, w drukarni Łazarzowej. W następnych latach wznawiano wydania agendy Powodowskiego. Agenda Powodowskiego zastąpiła i wyparła *Agendorum ecclesiasticorum liber* z 1578 roku²¹.

W bibliotece Strzemeskiego najliczniejszą grupę dzieł sta-

¹⁸ W. Danielski, *Brewiarz*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 1-, Lublin 1995-, t. 2, kol.1067 [dalej: EK].

¹⁹ S. Jamiołkowski, *Brewiarz*, w: *Encyklopedia kościelna podług Teologicznej Encyklopedii Wetzera i Weltego, z licznymi jej dopełnieniami przy współpracy kilku duchowych i świeckich osób* wydana przez ks. Michała Nowodworskiego, Warszawa 1873, t. 2, s. 591-593.

²⁰ T. Wróbel, *Dzieje Seminarium Duchownego w Kielcach na przestrzeni 250 lat*, w: *Księga jubileuszowa 1727-1977*, Kielce 1977, s. 51-176.

²¹ W. Urban, *Agendy katolickie polskie*, EK, t. 1, kol. 172-174.

nowią dzieła o treści teologicznej. W przeciwieństwie do księgozbiorów innych duchownych kieleckich Strzemeski nie posiadał dzieł dotyczących Biblii. Myśl Ojców Kościoła była reprezentowana przez dwa tomy dzieł św. Jana Chryzostoma. Dzieła Augustyna zachowały się w opracowaniu typu *Epitome*. Są to wypisy z dzieł Augustyna uszeregowane tematycznie według problemów epoki reformacji i reformy katolickiej. Faktycznie zachowane *Epithome to loci theologici*. W takim kontekście nowożytnej teologii pozytywno-kontrowersyjnej swoje miejsce znalazły dzieła Hozjusza i Sokołowskiego. Zachowane *Confessio fidei* należy do najwybitniejszych dzieł teologicznych obozu katolickiego. Na synodzie prowincjonalnym w 1551 roku biskupi polscy poprosili Hozjusza o zredagowanie tekstu katolickiego wyznania wiary. W krótkim czasie tekst powstał i został zaprzysiężony przez biskupów. Następnie wydano go trzydziestokrotnie. *Confessio fidei* było tłumaczone na języki zachodnie, a także na język ormiański i arabski²².

Obok *Confessio fidei* Strzemeski posiadał dzieła polemisty, profesora Akademii Krakowskiej, Stanisława Sokołowskiego (+1593 r.) Wśród dzieł Sokołowskiego największą sławę przyniosła mu *Censura Orientalis Ecclesiae*, w której opublikował korespondencję pomiędzy uniwersytetem w Tybindze a patriarchą Konstantynopola Jeremiaszem II. *Censura Orientalis Ecclesiae* to krytyczne omówienie odpowiedzi patriarchy Konstantynopola Jeremiasza na propozycję zjednoczenia Kościoła prawosławnego z Kościołem luteraniskim. Tekst odpowiedzi patriarchy otrzymał Sokołowski od greckiego archimandryty Teoleptosa, którego spotkał we Lwowie w 1578 roku. Patriarcha odrzucił wyznanie augsburskie, jako niezgodne z tradycją. Dzieło to przyniosło Sokołowskiemu sławę europejską. Z Polski i zagranicą nadsyłało do Sokołowskiego podziękowania, a protestanci odpowiedzieli inwektywami²³.

Istotną cechą teologii nowożytnej jest wyjaśnianie, precyzowanie prawd wiary oraz przekazywanie ich w formie katechetycznej. Nie zachowały się notowane popularne wówczas katechezy Marcina Kromera – *Catecheses sive institutiones duodecim, de septem sacramentis, et sacrificio missae et de funebribus exequiis*. Za pochodzące z poprzedniej – średniowiecznej epoki uznać należy dzieło Jakuba de Voragine *Złota legenda*. Na pograniczu teologii i prawa

²² M. Rechowicz, *Teologia pozytywno-kontrowersyjna: szkoła polska w XVI wieku*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, t. 1-3, red. M. Rechowicz, Lublin 1975-77, t. 2, cz. 1, s. 54 [dalej: DTKP].

²³ H. E. Wyczawski, *Sokołowski (Sokolowius) Stanisław*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, red. H. E. Wyczawski, Warszawa 1983, t. 4, s. 132-136 [dalej: SPTK]. M. Rechowicz, *Teologia pozytywno-kontrowersyjna: szkoła polska w XVI wieku*, w: DTKP, t. 2, cz. 1, s. 74.

klasyfikuje się dzieło *Malleus maleficorum* (*Młot na czarownice*). Uznawane za podręcznik w procesach o czary. Henryk Institoris (+1505 r.) był dominikaninem, inkwizytorem. *Malleus maleficorum* dotyczy procesów o czary, zwalczania magii, czarownic i przesądów²⁴. Stosunkowo słabo w księgozbiorze kanonika reprezentowane były druki ze zbiorami kazań. Występowały dzieła dwóch autorów: Jana Fabra oraz Jana Ferusa.

Dzieła o treści teologicznej są typowymi dla księgozbioru duchownego. Na tym tle odróżniają się dzieła o tematyce historycznej. Historii powszechnej dotyczą zachowane dzieła autorów starożytnych: Euzebiusza z Cezarei i Józefa Flawiusza. Wydanie dzieł Flawiusza zawiera: *Antiquitatum Iudaicarum libri XX*, *Vita Iosephi per ipsum conscripta*, *De bello Iudaico*, *Contra Apionem*, *De imperio rationis, sive de Machabaeis liber unus a des Erasmo Roterodamo recognitus*. Józef Flawiusz (zm. około 100 roku po Chrystusie) pozostawił pisma historyczne, pomocne w poznaniu kultury żydowskiej, stosunków pomiędzy Żydami a Rzymianami. W czasie wojny żydowskiej przebywał w obozie cesarskim, bezpośrednio obserwował zdobycie i zniszczenie Jerozolimy. *De bello Iudaico* to dzieło opisujące wojnę żydowską. *Antiquitatum Iudicarum* to historia Żydów od stworzenia świata do 66 roku. *Contra Apionem* to dzieło przeciwko Apionowi z Aleksandrii, który w historii Egiptu szkalował Żydów. *Vita Iosephi per ipsum conscripta* to autobiografia i polemika z zarzutami Justusa z Tyberiady²⁵. Zachowany druk dzieł Euzebiusza z Cezarei składa się jakby z dwu tomów: z *opera* oraz *chronicon*. *Chronicon* jest w tym wydaniu w drugiej części druku z oddzielną stroną tytułową *Chronicon tomus secundus*. Euzebiusz z Cezarei (+339 r.), nazywany ojcem historii Kościoła, był biskupem Cezarei, pozostawił pisma historyczne, apologetyczne, biblijne, dogmatyczne, homilie i listy. *Historia ecclesiastica* to pierwsza próba przedstawienia dziejów Kościoła od założenia do zwycięstwa Konstantyna nad Licyniuszem w 324 roku. *Kronika* to krótkie dzieje Chaldejczyków, Egipcjan, Greków i Rzymian z tabelami chronologicznymi, zestawiającymi najważniejsze wydarzenia historii biblijnej i świeckiej. Było to podstawowym źródłem wiedzy dla średniowiecznej chronologii²⁶.

Z historii Polski reprezentowani byli dwaj autorzy: Marcin Kromer i Jan Herburt. Kromer napisał dwa dzieła dotyczące historii, które posiadają w tytule hasło *Polonia*: *Polonia sive de origine et rebus gestis Polonorum libri XXX*, oraz *Polonia sive de situ, populis, moribus, magistratibus et reipublica Regni Poloniae libri duo*. *Polonia*

²⁴ W. Eckert, *Institoris Heinrich OP*, w: *Lexicon für Theologiae und Kirche*, t. 1-10, red. Höfer, K. Rahner, Freiburg im Br. 1957-1965, t. 5, kol. 713.

²⁵ M. Starowieyski, *Józef Flawiusz*, w: EK, t. 8, kol. 168-169.

²⁶ F. Drączkowski, *Euzebiusz z Cezarei*, w: EK, t. 4, kol. 1351-1355.

sive de origine et rebus gestis Polonorum to dzieło obejmujące całość dziejów Polski. *Polonia sive de situ, populis, moribus, magistratibus et reipublica Regni Poloniae* to dzieło opisujące w sposób historyczno-geograficzny współczesną Kromerowi szesnastowieczną Polskę²⁷. Notatka w inwentarzu – „Polonia Martini Cromeri in 8-vo” wskazuje na dzieło Kromera dotyczące współczesnej Polski *Polonia sive de situ, populis, moribus, magistratibus et reipublica Regni Poloniae*, gdyż zostało ono wydane w formacie octavo. Kronika kasztelana sanockiego Jana Herburtu stanowi skrót dzieła Kromera *Polonia sive de origine et rebus gestis Polonorum libri XXX*²⁸.

W bibliotece Strzemeskiego istniały obok historycznych dzieła o tematyce prawno-administracyjnej. Z powodu nie zachowania się druków dzieła te są słabo rozpoznawalne: *De iure provinciali in 4-to, Provinciale, Constitutiones Consili provincialis Moguntini, Konstytucje sejmu warszawskiego, Uniwersał poborowy warszawski*. Udało się zidentyfikować *Przywileje i konstytucje sejmu walnego koronacji królewskiej 1588*. Z dwóch dzieł medycznych jedno to bliżej nieokreślone *Tractationes medicinales in 8-vo*, drugie to *Przymiot Wojciecha Oczki*. *Przymiot* to książka zawierająca całokształt szesnastowiecznej wiedzy medycznej na temat kiły²⁹.

Oprawy książek Strzemeskiego wskazują na Kraków jako miejsce rzemiosła artystycznego, z którego usług korzystał kielecki kanonik. Wśród renesansowych opraw jedna pochodzi z warsztatu, który opracowywał książki dla ostatniego Jagiellona. Renesansowe oprawy kryją dzieła o tematyce polemicznej. Strzemeski żył bowiem w czasach Soboru Trydenckiego, działał w okresie wprowadzania reformy trydenckiej oraz polemik religijnych. Dzieła dwóch czołowych polemistów: Hozjusza i Sokołowskiego wskazują na uczestnictwo kieleckiego kanonika w ważnym nurcie teologicznym.

W 1598 roku w bibliotece kapituły kieleckiej przeważały druki zagraniczne. Wśród 28 inkunabułów nie było żadnego produkcji krajowej. Na 35 druków szesnastowiecznych 31 to druki zagraniczne; jedynie 4 druki to produkcja krajowa – Kraków³⁰. W tym samym czasie w prywatnej bibliotece kanonika Strzemeskiego proporcje wykazywały wzrastającą ilość druków produkcji krajowej. Dokumentacja źródłowa pozwoliła na określenie adresów wydawniczych znacznej części druków Strzemeskiego. Siedem druków pochodziło z drukarni zagranicznych około sześciu druków to produkcja

²⁷ A. F. Gabski, *Dzieje historiografii*, Poznań 2006, s. 246-247.

²⁸ Tamże, s. 246.

²⁹ A. Sołtan, *Oczko Wojciech (1537-1599)*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, Wrocław (i in.) 1978, t. 23, s. 526-527.

³⁰ A. Kwaśniewski, *Księgozbiór Kapituły Kieleckiej w świetle inwentarza z 1598*.

krajowa. Pozostałych adresów wydawniczych nie ustalono. Lepiej również byli reprezentowani autorzy polscy: Hozjusz, Sokołowski, Herbut, Kromer, Oczko. Ustalenia pozwalają na wniosek, że biblioteka prywatna członka kapituły zawierała dzieła bardziej aktualne, nowsze. Kanonik zaopatrywał się w nowości. Księgozbiór kapitulny kilkakrotnie przewyższał liczebnie księgozbiór Strzemeskiego. Posiadanie dostępu do średnich rozmiarów księgozbioru kapitulnego oraz posiadanie we własnym księgozbiórze nowości wydawniczych stwarzało poprawne warunki dostępności wiedzy w Kielcach.

W księgozbiórze Strzemeskiego występuje m.in. literatura polemiczna i historyczna. Zaskakujący jest fakt małej ilości dzieł związanych z duszpasterstwem. Duchowni kieleccy, zarówno starsi, jak i młodszy od Strzemeskiego, posiadali zbiory kazań i podręczniki duszpasterskie³¹. U Strzemeskiego na 31 pozycji inwentarza tylko dwie to zbiory kazań. Ówczesna literatura polemiczna, książki o tematyce historycznej wskazują na zainteresowania teologiczne i historyczne Strzemeskiego. Druk z dziełami Józefa Flawiusza posiada bardzo liczne, wykonane jedną ręką, noty marginalne. Nie udało się jednak określić, czy jest to ręką Strzemeskiego.

Przy tej okazji narzuca się kwestia związków Marcina Kromera ze środowiskiem kieleckim. W trakcie badań nad księgozbiorem kapitulnym odkryte zostały książki podarowane kapitule przez Kromera. W księgozbiórze Strzemeskiego występowały dwie książki, których autorem był Kromer: *Polonia sive de situ, populis, moribus, magistratibus et reipublica Regni Poloniae libri duo* oraz *Catecheses*. Ks. Walenty Witkowski, powołując się na starszą literaturę (Rzepnicki, *Vita...*), podaje informację, że Kromer został mianowany kanonikiem kieleckim po powrocie ze studiów w Bolonii i, przebywając przy kolegiacie w Kielcach, „zaczął tu rozwijać pierwsze swoje pomysły do historii”³². Czas uzyskania kanonii kieleckiej przez Kromera to lata 40. szesnastego wieku³³. W miarę rozwoju badań związki Kromera z Kielcami zostaną zapewne potwierdzone kolejnymi dowodami. Nie bez związku z tym wydają się pozostawać zainteresowania historyczne Strzemeskiego.

W czasach reformy katolickiej i reformacji z użytkowaniem księgozbiorów związana była sprawa ortodoksji. Na stronie tytułowej kazań Jana Ferusa znajduje się notatka „Fons prohibitus ...”. Jan Ferus (+ 1554 r.) był franciszkaninem, kaznodzieją i egzegetą. Zaliczany przez protestantów do tak zwanych *świadków prawdy* pozostał do końca życia katolikiem. Twórczość teologiczna Ferusa

³¹ Tenże, *Księgozbiory prywatne*.

³² W. Witkowski, *Kolegiata Panny Maryi w Kielcach*, „Pamiętnik Religijno-Moralny” 9 (1845), s. 199.

³³ H. E. Wyczawski, *Kromer (Cromerus) Marcin*, SPTK, t. 2, s. 429-436.

składa się głównie z kazań i komentarzy biblijnych. Jego dzieła cieszą się uznaniem, zarówno po katolickiej jak i po protestanckiej stronie. Sam Ferus miał się wyrażać, że z błota nowatorów udało mu się czasem wydobyć perłę. Komentarze biblijne Ferusa łączą w sobie literalny wykład Pisma Świętego i naukę chrześcijańskiej moralności opartą na myśli Ojców Kościoła. W 1554 roku Dominik de Soto, dominikanin, profesor teologii z Salamanki wydał *Annotationes in Ioan. Feri Franciscani Moguntinensis Comm. super evang. Ioannis. Annotationes...* zawierają kolekcję 67 nieortodoksyjnych miejsc z komentarza Ferusa. W obronie Ferusa Michał Medina, teolog franciszkański, napisał apologię. Pomimo to Rzym umieścił dzieła Ferusa na indeksie. *donec corrigatur*³⁴. Trudno określić, czy notatka „Fons prohibitus ...” została sporządzona, gdy książka należała do Strzemeskiego, czy po jego śmierci, gdy książka stała się własnością kapituły.

Nie sposób porównywać biblioteki Strzemeskiego z biblioteką biskupa Hieronima Rozrażewskiego, która obejmowała około 680 pozycji inwentarzowych³⁵. Porównanie z innymi bibliotekami kościelnymi pozwala właściwie ocenić zbiór Strzemeskiego. Licząca 31 książek biblioteka funkcjonowała obok kapitulnej liczącej około 114 druków i kodeksów rękopiśmiennych. Biblioteka kapitulna przewyższała tylko czterokrotnie zbiór prywatny. Biblioteka kapitulna w Kielcach pod względem liczebności podobna była do innych bibliotek kapitulnych (Tarnów, Wiślica)³⁶. Biblioteka Wojciecha Strzemeskiego świadczy o kulturze intelektualnej przedstawiciela szesnastowiecznego środowiska kapituły kieleckiej. Jeśli inni kanonicy posiadali prywatne księgozbiory, to odpowiednio zwiększało to liczbę książek w Kielcach. Małe studium o bibliotece Wojciecha Strzemeskiego rzuca nieco światła na środowisko kieleckie związane ze sławną kapitułą.

Aneks

Libri post obitum R[evere]ndi[sim]i D[omi]ni Alberti Strzemeski Canon[ici] Kielcen[sis] a DD. executoribus Eccl[esi]ae donati:

[Źródło: Archiwum Diecezjalne w Kielcach, Akta Konsystorza Kolegiaty Kieleckiej, IHS. Inventarium apparamentorum, et totius

³⁴ Ferus (Wild) Jan, EKOść, t. 5, s. 335. J. Gajkowki, Soto, w: EKOść, t. 26, s. 190-191.

³⁵ L. Grzebień, *Biblioteka biskupa Hieronima Rozrażewskiego (1542-1600)*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne”, 22 (1971), s. 94.

³⁶ E. H. Wyczawski, *Biblioteki parafialne w diecezji krakowskiej u schyłku XVI w.*, „Polonia Sacra” 6 (1953-54), z. 2, s. 135.

supelectilis eccl[esi]ae collegiatae Kielcen[sis], ex mandato Ill[ust]r[isi]mi ac R[ever]endissimi D[omi]ni D[omi]ni Petri Gembicki E[pi]sco[pi] Cracovien[sis] Ducis Severiae confectum per me Stanislaum Pacerium Can[on]icum et Procuratorem V[e]n[er]a[b]il[i]s Cap[itu]li eiusd[e]m, praepositum vero Racovien[sis] Parls. Eccl[esi]ae. Anno 1650, sygn. PKK 38. Inwentarz księgozbioru Wojciecha Strzemeskiego znajduje się na kartach 18v-19r.]

1. *Epit[h]ome operum Augustini* in folio³⁷.
2. *Confessio c[a]tholica[e] fidei, Synod[us] Petricov[iana]*, in folio³⁸.
3. *Chisostomi tomus tertius* in folio³⁹.
4. *Chisostomi tomus quintus* in folio⁴⁰.
5. *Ioannis Fabri Homiliae* in folio⁴¹.
6. *Opera Sokolovy* in folio⁴².
7. *Iosephi Antiquitatum* in folio⁴³.
8. *Euseby Cesarien[sis]*⁴⁴.
9. *Lombardica historia*⁴⁵.

³⁷ Augustinus Aurelius, sanctus, *Epitome omnium operum Divi Avrelii Augustini Hiponensis Episcopi [...] per Joannem Piscatorium [...] contractum atque compositum*, [Geneve] apud Ioannem Crispinum [et Nicolaum Barbirium], 1555, 2°; BKKKiel. sygn. K.00184.

³⁸ Stanislaus Hosius, *Confesio catholicae fidei [...], Ioanne Patruo Bibliopola Posnaniensi imprimi procurante*, Mogvntiae, excudebat Franciscus Bohem., anno Domini 1557, 2°; BKKKiel. sygn. K.00177.

³⁹ Chrysostom Ioannes, s., *Tertius tomus Operum [...]*, Froben, Basileae, 1547, 2°; BKKKiel. sygn. K.00225. Por. nr 4.

⁴⁰ Druk nie zachował się. Por. nr 3.

⁴¹ Druk nie zachował się. Nie można określić wydania (dalej n. m. okr. wyd.) np. Faber Ioannes, *Homiliarum de tempore et de sanctis centuria prima*, Köln, Petrus Quentel, 1541, 2°; Biblioteka Jagiellońska w Krakowie sygn. 393158.

⁴² Socolovius Stanislaus, [...] *Opera* [tomus primus], Cracoviae, in Architypographia Regia et Ecclesiastica [Lazari edita, 1591], 2°; Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach (dalej BWSD Kielce) sygn. 01001.

⁴³ Iosephus Flavius, *Antiquitatum Iudaicarum libri XX, [...] vita Iosephi per ipsum conscripta, [...] de bello iudaico, [...] contra Apionem, [...] de imperio rationis, sive de Machabaeis liber unus a des Erasmo Roterodamo recognitus [...]*, Froben, Basileae 1548, [na końcu:] Basileae per Hieronimum Frobenium et Nicolaum Episcopum mense Augusto anno 1548, 2°; BWSD Kielce sygn. 003005.

⁴⁴ Eusebius Pamphilus Caesariensis, [...] *Opera [...], [Chronicon tomus secundus]*, Basileae, per Henricum Petri anno salutis humanae 1549 mense martio, 2°; BKKKiel. sygn. K.00178.

⁴⁵ Iacobus de Voragine OP, *Legenda aurea*, Strasburg [Typ. Iordani = Ge. Husner] 1483. 2°; BKKKiel. sygn. K.00164.

10. *Concilium Moguanten*⁴⁶.
11. *Opera misericordia[e] cum aneis[?] figuris in folio*⁴⁷.
12. *Breviarium Roman[um] in folio*⁴⁸.
13. *Duae partes Breviarii Roman[i] in quarto*⁴⁹.
14. *Ephemerides Luca. in 4-to*⁵⁰.
15. *Przymiot Wojciecha Oczka[!]* 4-to⁵¹.
16. *Almanach Petri Pitati*⁵².
17. *Konstytucie koronacji Zygmunta króla*⁵³.
18. *Uniwersał poborowy warszawski*⁵⁴.
19. *Agenda ceremonialna*⁵⁵.
20. *Konstytucje sejmu warszawskiego*⁵⁶.
21. *Institutiones imperialis in 8-vo*⁵⁷.
22. *Tractationes medicinales in 8-vo*⁵⁸.
23. *Malleus maleficorum in 4-to*⁵⁹.
24. *De iure provinciali in 4-to*⁶⁰.
25. *Polonia Martini Cromeri in 8-vo*⁶¹.
26. *Provinciale [nieczyt.] Eccl[es]iarum in 4-to*⁶².

⁴⁶ [zapewne:] Constitutiones Consili provincialis Moguntini sub Sebastiano, Archiepiscopo Moguntino, 6. Maij, Anno Domini 1549 celebrati. His accessit Institutio ad pietatem christianam, secundum doctrinam catholicam, complectens Explicationem Symboli Apostolici, Orationis Dominicae, Angelicae Salutationis, Decalogi et 7 Sacramentorum, Moguntiae, Franciscus Behem, 1549; Österreichische Nationalbibliothek sygn. BE.2.G.9.

⁴⁷ N. m. okr.

⁴⁸ *Breviarium Romanum* [...], Romae, 1570, in aedibus Populi Romani, apud Paulum Manutium, 2°; BKKKiel. sygn. K.00213.

⁴⁹ Druk nie zachował się. Por. nr 12.

⁵⁰ N. m. okr.

⁵¹ Oczko Wojciech, *Przymiot*. Kraków druk. Łazarzowa 1581, 4°, E XXIII, 248.

⁵² N. m. okr.

⁵³ *Przywileje i konstytucje sejmu walnego koronacji królewskiej 1588* [...], 2°; E XX, 39.

⁵⁴ n. m. okr. wyd. Estreicher podaje różne uniwersały wydawane pod tym tytułem – E XXXII, 36n.

⁵⁵ N. m. okr.

⁵⁶ n. m. okr. wyd. Estreicher podaje różne zbiory prawa polskiego wydawane pod tym tytułem – E XX, 37n.

⁵⁷ N. m. okr.

⁵⁸ N. m. okr.

⁵⁹ Institoris Henricus, *Malleus maleficorum*, [Speyer, Petr. Drach, ca 1492], 4°; BWSK Kielce sygn. XV.48.

⁶⁰ N. m. okr.

⁶¹ Marcin Kromer, *Polonia sive de situ, populis, moribus, magistratibus et reipublica Regni Poloniae libri duo* [...] Coloniae apud Maternum Cholinum, 1577, 8°; E XX, 281.

⁶² N. m. okr.

27. *Ora[t]iones 10 coram summon pontifice* in 4-to⁶³.
28. *Catechesis de sacramentis Cromeri* in 4-to⁶⁴.
29. *Ephemerides*⁶⁵.
30. *Institutiones iuris Silvestri Aldobrandi* in 8-vo⁶⁶.
31. *Chronica Ioannis Herburti*⁶⁷.

⁶³ N. m. okr.

⁶⁴ n. m. okr. wyd. np. Marcin Kromer, *Catecheses sive institutiones duodecim, de septem sacramentis, et sacrificio missae et de funebribus exequiis auctore Martino Cromero* [...]. Coloniae apud Maternum Cholinum 1571, 8°; E XX, 277.

⁶⁵ N. m. okr.

⁶⁶ N. m. okr.

⁶⁷ n. m. okr. wyd. np. Jan Herburt, *Chronica sive Historiae Polonicae [...]* descriptio: auctore Joanne Herburto. Basileae ex officina Oporiniana. 4°. E XVIII, 129.

Aneks – superekslibrisy ks. Wojciecha Strzemeskiego

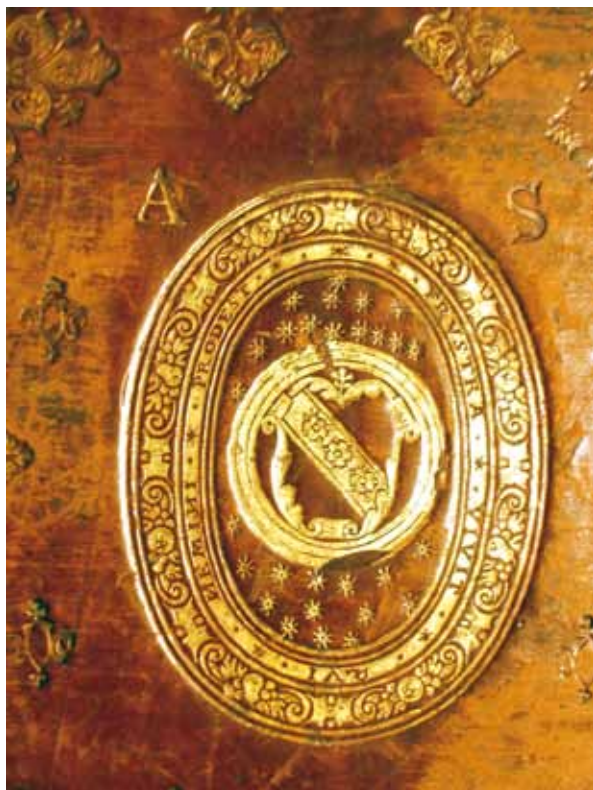

Wojciech Strzemeski (+1602)

herbu Doliwa, kanonik kielecki fundi Pierzchnicka, proboszcz w Sieciechowie.

Breviarium Romanum [...], Romae, 1570, in aedibus Populi Romani, apud Paulum Manutium, 2°, Biblioteka Kapituły Katedralnej w Kielcach sygn. K.00213.

Oprawa: deska, skóra, fragmenty klamer, okucia. Tłoki i radelko. Tłoczenia złożone. Na górnej okładzinie napis: BREVIARIVM ROMANVM. Na górnej okładzinie plakietka – wobrażenie Chrystusa na krzyżu, pod krzyżem stoi Matka Boża i św. Jan, napis w otoku: CHRISTUS FACTUS EST PRONOBIS OBEDIENS[!] VUQVE AD MORTEM: MORTEM AVTEM CRVCIS PHI. Na dolnej okładzinie superekslibris: herb Doliwa (75 mm x 57 mm); w otoku dewiza: FRVSTRA VIVIT QVI NEMINI PRODEST; nad otokiem litery: A[lbertus] S[trzemeski]

Proweniencje:

1. Wojciech Strzemeski (superekslibris).
2. [„Post mortem R[evere]ndi[ssimi] D[o]m[ini] Alberti Strzemeski Can[onici] Kielcen[sis] ecclesiae ab exequutoribus donat[us] 1602.”]
[Na uszkodzonej stronie tytułowej zachowały się fragmenty tegoż napisu sporządzonego ręką egzekutora testamentu.]
3. Sigillum Capituli Cathedralis Kielcensis [pieczęć]

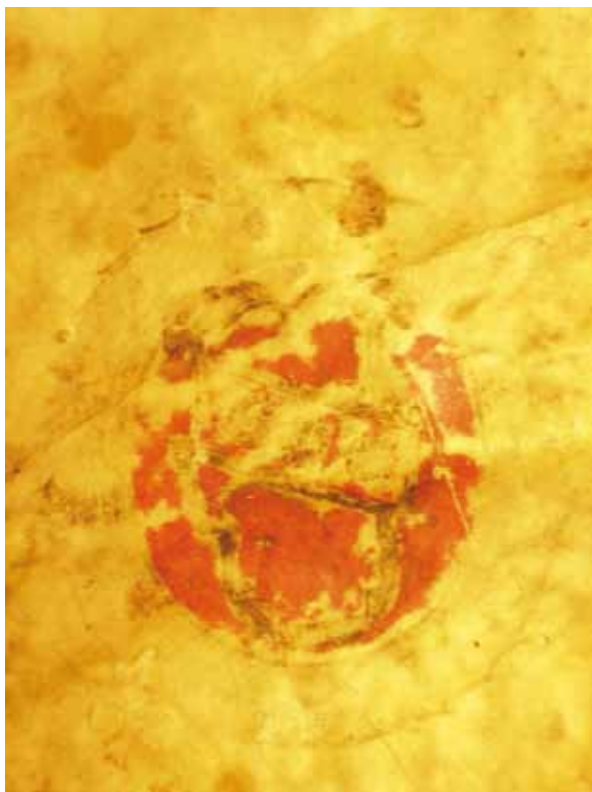

Wojciech Strzemeski (+1602)

herbu Doliwa, kanonik kielecki fundi Pierzchnicka, proboszcz w Sieciechowie.

Eusebius Pamphilius Caesariensis, [...] *Opera* [...], [Chronicon tomus secundus], Basileae, per Henricum Petri anno salutis humanae 1549 mense martio, 2°, Biblioteka Kapituły Katedralnej w Kielcach sygn. K.00178.

Oprawa: skóra biała, brak makulatury z powodu uszkodzenia, fragmenty wiązań. Na górnej okładzinie tłoczony na czarno napis: OPER EVSEBII i data 1568. Na górnej okładzinie, w centrum (pomiędzy napisem OPER EVSEBII i datą 1568) superekslibris: herb Doliwa (63 mm x 57 mm), tarcza barwiona na czerwono, nad herbem inicjały: A[lbertus] S[trzemeski].

Proweniencje:

1. Wojciech Strzemeski (superekslibris).
2. Post mortem R[evere]ndi D[omi]ni Alberti Strzemeski Can[oni]ci
Kielcen[sis] Eccl[es]iae ab exequutoribus donat[us].
3. Ecclesiae Collegiatae Kielcensis.

*THE BOOK COLLECTION
OF THE CANON OF KIELCE WOJCIECH STRZEMESKI
(+1602) IN THE LIGHT OF THE INVENTORY OF 1650*

The article is based on the inventory of Rev. Wojciech Strzemeski's book collection. The inventory is kept in the records of the Chapter of Kielce, which are stored in the Diocesan Archive in Kielce. The knowledge gained from the inventory is supplemented with print items from Strzemeski's historical book collection. These print items are kept in the book collection of the Chapter of Kielce, which is stored in the Library of the Higher Theological Seminary in Kielce. The book collection of the Chapter contains seven print items which belonged to Strzemeski. In addition, his three other items were discovered in the seminary book collection.

The book collection of the Canon of Kielce included liturgical, theological, legal and historical literature. Strzemeski, who owned over 30 books, used his own *superexlibris*. One of his books has a binding made in a workshop whose services were used by King Stanisław August Poniatowski. At the time of Strzemeski the Chapter Library in Kielce had four times more books than he did. However, the books in the private collection of the Canon of Kielce were newer ones.